

Goriški nadškof Karol Mihael Attems je dne 12. julija l. 1756 vizitiral župnijo Sv. Martina na Pohorju ter si ogledal (ali sam ali dal ogledati po kom drugem) tudi cerkev sv. Tomaža, sv. Primoža in Areha. Vizitacijski zapisnik ima kratek opis obeh sedaj razvaljenih cerkev. Cerkvica sv. Tomaža je bila pod ščitništvom slivniške graščine, ker je bila postavljena na njenem ozemlju. V cerkvi so bili trije altarji, glavni posvečen sv. apostolu Tomažu, stranska pa sv. Andreju in sv. Verneju. Na altarjih je manjkala prav vsa oprema, na stranskima se brez spodtike sploh ne bi moglo maševati. Altarji so bili leseni in že zelo trhli, zato je nadškof naročil, naj se odstranijo in sežgejo, in če željani ne marajo postaviti novih, naj ostane samo glavni oltar. Sploh pa, pripomni vizitator, ta cerkev ni potrebna, ker je kakih 20 korakov od nje druga - sv. Primoža. Imela je cerkvica sv. Tomaža pozlačen kelih z bakreno nog, dva mašna plašča in nekaj perila, ki je pa bilo nesnažno..... Cerkev je bila s prezbiterijem obrnjena proti vzhodu, okrog cerkve je bilo najbrž pokopališče, kar potrjuje ljudsko izročilo in se poznajo sledovi, da je bila cerkev ograjena, krog ograje pa se je vlekel jarek, morda je bilo tu tudi taborišče. Tik ob pročelju se pozna starodavna cesta, po kateri je morda hodila že Rimljan, gotovo pa v srednjem veku mnogoštevilna romarji v procesijah k Sv. Arehu. Ker se je ohranila le spodnji del sten, ni sedaj nobenega sledu več, je li bila cerkev gotiška ali romanska, a Gradt jo je l. 1869, ko je bilo zidovje še bolj ohranjeno, označil kot poznogotiško. Kakor smo slišali iz vizitacijskega zapisnika, sta cerkvi sv. Tomaža in sv. Primoža l. 1756 bili precej zapuščeni. Najbrž jih tudi potem niso popravljali in Jožefova doba, ko so sploh zapirali in podirali podružnice, jima je dala še zadnji sunek. Počasno propadanje teh dveh cerkvic je

vsaj posredno pospeševalo to, ker se je v 17. stol. obnovila in povečala bližnja cerkev sv. Aneha.....

Fr. Kovačič: Sv. Aneha na Pohorju. I. Cerkev sv. Tomaža in Primoža.

ČZN. XIII. 1917. str. 45, 46, 47, 48.